

<https://doi.org/10.53231/LZAV.23.2.3>
Iesniegts/Submitted: 14.11.2023.

SĒLIJAS HERALDISKĀ IDENTITĀTE — STALTBRIEDIS

Edgars Sims

sims.edgar@gmail.com

Atslēgas vārdi: Sēlija, ģerbonis, heraldika, latviešu vēsturiskā zeme

Normatīvajā regulējumā nostiprinot Sēliju kā piekto latviešu vēsturisko zemi, radās nepieciešamība izveidot arī Sēlijas ģerboni, kas līdzās Kurzemei, Vidzemei, Zemgalei un Latgalei, veidotu vienotu latviešu vēsturisko zemju heraldisko ansambli. Rakstā sniegts ieskats latviešu vēsturiskās zemes Sēlijas ģerboņa izstrādes procesā — kā vēsturiski veidojies ģerbonī attēlotais simbols, kāds normatīvais regulējums ir ģerboņa izveides pamatā, un kādi kritēriji bija nepieciešami, lai izvēlētos sēļu jauno heraldisko identitāti.

Sēlijas ģerboņa priekšvēsture

1918. gadā nodibinot Latvijas valsti, radās nepieciešamība arī pēc jaunās republikas heraldiskās simbolikas. 1920. gadā tika nolemts izstrādāt heraldisku valsts ģerboni (nomainot neheraldisko valsts emblēmu “Sauls motīvs”), kas tika apstiprināts 1921. gadā. Tāpat vairāk nekā pirms deviņdesmit gadiem Heraldiskā komiteja priekšsēdētāja Marģera Skujenieka vadībā ķērās arī pie četru Latvijas Republikas apgabalu ģerboņu izstrādes. 1930. gada 26. aprīlī Ministru prezidents Hugo Celmiņš (1877–1941) parakstīja un apstiprināja noteikumus par Kurzemes, Vidzemes, Zemgales un Latgales ģerboņiem.¹ Šos ģerboņus, kuru simbolika saistāma ar Kurzemes un Zemgales, kā arī Pārdaugavas hercogistes heraldisko simboliku, izstrādāja mākslinieks

Kārlis Krauze (1904–1942), Riharda Zariņa (1869–1939) vadībā.

Pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas, pateicoties tālaika Latvijas Zinātņu akadēmijas prezidentam Jānim Stradiņam (1933–2019) un citiem viedokļu līderiem, kuros nereti izskanēja doma par Sēlijas kā potenciāla administratīvi teritoriālā veidojuma radīšanu.² Visbeidzot 2021. gadā piepildās ilgi lolotais sapnis — Latvijas valsts prezidenta Egila Levita iniciētajā Latviešu vēsturisko zemju likumā Sēlija līdzās Kurzemei, Vidzemei, Zemgalei un Latgalei tika apzīmēta kā viena no piecām latviešu vēsturiskajām zemēm. Savukārt 2023. gada 28. septembrī Latvijas Republikas Saeima likumā iekļāva arī latviešu vēsturiskās zemes Sēlijas ģerboni, kuras autors ir heraldiskais mākslinieks Edgars Sims.

1. attēls. Latviešu vēsturiskās zemes Sēlijas ģerbonis — sarkanā laukā pretēji pagriezts ejošs sudraba staltbriedis³

Simbola izvēles kritēriji

Līdzīgi kā starpkaru Latvijā, kur četrus apgabalu simbolus pirmsākumi meklējami vēsturiskajos ģerboņos, arī mūsdienās veidotajā Sēlijas ģerbonī nolasās atsauce uz Kurzemes un Zemgales hercogistes laiku heraldisko simboliku. Pirms izstrādāt latviešu vēsturiskās zemes Sēlijas ģerboņa zīmējumu, bija svarīgi nonākt pie heraldiskā apraksta, kas atbilstoši Valsts Heraldikas komisijas lemtajam ir šāds: “sarkanā laukā pretēji pagriezts ejošs sudraba staltbriedis”. Lai nonāktu pie šī apraksta, vispirms Valsts Heraldikas komisija formulēja četrus pamatprincipus, pēc kuriem tika vērtēts jaunveidojamais un apstiprināmais Sēlijas ģerbonis, proti: originalitāte un atpazīstamība, pārmantojamības princips, savietojamības princips, kā arī atbilstība heraldikas kā zinātnes likumībām un tradīcijām. Tāpat būtisks posms šajā procesā bija sabiedrības iesaiste — likumprojekta izstrādes gaitā notika plašas konsultācijas gan ar Sēlijas vietējām kopienām, gan ar pašvaldībām un sabiedriskajām organizācijām. Ar idejām par iespējamo risinājumu Sēlijas ģerbonim pēc Latviešu vēsturisko zemju likuma pieņemšanas Valsts Heraldikas komisijā vērsās gan Sēlijas sabiedriskās

organizācijas (Stendera biedrība, biedrība “Kopienas sadarbības tīkls “Sēlijas salas”, “Lauku partnerība Sēlija”, Sēlijas asociācija), gan arī pašvaldības (Sēlijas novadu apvienība). Apspriežot dažādus potenciālos ģerboņa risinājumus, draudzīgā, taču konstruktīvā polemikā, nereti sadūrās atšķirīgi redzējumi par iespējamo Sēlijas identitāti. Galvenokārt tika spriests par ierosinājumiem attēlot vilku vai lauvu. Piemēram, 2021. gadā rīkotās sabiedriskās apspriedes laikā pretēji Sēlijas novadu apvienības ierosinātajam ģerboņa variantam, kurā būtu attēlots lauva, kas uzsvērtu Sēlijas vēsturisko saikni ar Kurzemi, savu redzējumu par vilku izteica māksliniece, 2003. gadā apstiprinātā Rubenes pagasta ģerboņa autore Anda Svarāne: “Ja reiz mēs cenšamies nostiprināt Sēlijas identitāti un tās lomu Latvijas valstiskuma veidošanā, mums nevajadzētu izmantot citas vēsturiskās zemes simbolu. Vilks kā plēsējs ir heraldiskais dzīvnieks, turklāt ļoti labi raksturo sēļus — vienmēr aizstāv savu baru, ir garā siksts”.⁴ Originalitāte allaž ir viens no būtiskākajiem laba ģerboņa priekšnoteikumiem — šāds atpazīstamības princips ir saglabājies vēl no vēlajiem viduslaikiem, kad heraldika vēl ir praktiska un tiek lietota gan dodoties krusta karos, gan arī bruņinieku turnīros, kur ir vitāli svarīgi atpazīt bruņās un slēgtā bruņucepurē tērpto bruņinieku. Attiecīgi originalitātes princips Sēlijas ģerboņa kontekstā nozīmēja, ka jaunveidojamajā ģerbonī netiktu izmantoti jau pastāvošie simboli, kas varētu Sēliju nepamatoti asociatīvi saistīt ar citu teritoriju, juridisku vai fizisku personu. Pārmantojamības jeb kontinuitātes princips nozīmē, ka iespēju robežās tiek ņemta vērā vēsturiskā simbolika, kas tieši vai pastarpināti saistāma ar konkrēto teritoriju, kur simbolikas pamatojums rodams vēstures avotos. Savietojamības princips liek skatīt Sēlijas ģerboni vienotā ansablī ar pārējiem vēsturisko zemju ģerboņiem, lai Sēlijas ģerbonis iekļautos jau izveidoto vēsturisko zemju

ģerboņu sistēmā: respektējot kopējo stilistiku un veidolu, jāizvairās no vairoga laukuma sadrumstalotības ar sīkdetaļām, nelielām figūrām. Kā likumprojekta anotācijā min Latvijas valsts prezidents Egils Levits: “Lielais dzīvnieks staltbriedis “tirā” laukā atbilst gan lakoniskajai heraldiskajai valodai, gan principam — heraldiskās figūras vai lielle dzīvnieki kā tēli, kas izmantoti visos četros līdzšinējos latviešu vēsturisko zemju ģerboņos”.⁵ Visbeidzot ceturtais princips paredz, ka jaunajam ģerbonim jāatbilst Latvijas heraldiskajai tradīcijai un jāievēro heraldiskās likumības.⁶ Tika saņemti dažādi priekšlikumi, to starpā pretēji pagriezts Zemgales alnis, vilks, lauva, staltbriedis, heraldiskā roze, uc. Izvērtējot visus iesniegtos variantus un ņemot vērā nosauktos pamatprincipus, Valsts Heraldika komisija pieņēma vienbalsīgu lēmumu par sarkanā laukā pretēji pagrieztu ejošu sudraba staltbriedi kā Sēlijas ģerboņa heraldisko aprakstu.

Sēlijas staltbrieža vēsture

Sēlijas staltbrieža, līdzīgi kā latviešu vēsturiskās zemes Zemgales ģerbonī attēlotā aļņa saknes meklējamas Kurzemes un Zemgales hercogistes ģerbonī, kuru Polijas un Lietuvas valdnieks Sigismunds II Augusts piešķīra Gothardam Ketleram 1565. gadā.⁷ Četrdalītājā vairogā Kurzemi simbolizējošais lauva tika attēlots pirmajā un ceturtajā laukā, bet Zemgali un Sēliju simbolizējošais alnis — otrajā un trešajā. Vairākās publikācijās, kas atrodamas Latvijas Nacionālās bibliotēkas Reto grāmatu un rokrakstu nodaļas krājumā,⁸ redzamas dažādas šī vēsturiskā ģerboņa variācijas. Bez izmaiņām vidusvairogā (kur attēlots gan Ketleru katla kāsis, gan Batoriju dzimtas vilka žoklis), te atrodami piemēri, kur visas četros laukos attēlotās figūras vērstas vienā, heraldiski labajā virzienā (1572. gadā),⁹ vai arī figurāla kompozīcija, kur figūras vērstas pret simetrijas asi un attēlotas viena pret otru (1594. gadā).¹⁰ Sākotnēji hercogistes ģerbo-

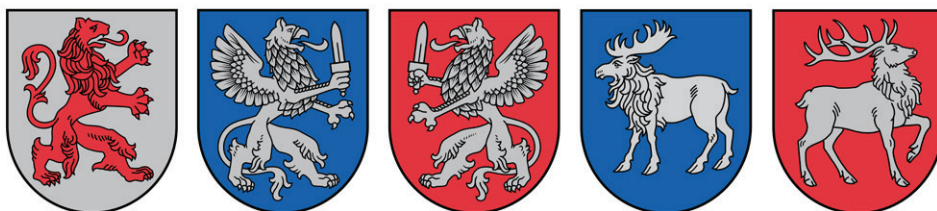
nī redzamais, taču heraldikā maz izplatītais alnis, kā tas, piemēram, redzams Stefana Batorija 1579. gada diplomā¹¹, ar laiku tiek aizvietots ar staltbriedi, kam nereti mainījās gan krāsa, gan novietojums. Brieža figūra varēja tikt attēlota pilnībā, vai arī tā varēja “izaugt” no vairoga malām.

Heraldiskā apraksta nianse

Heraldikā ģerboņa aprakstam ir ja ne lielāka tad tikpat liela nozīme kā pašam ģerboņa attēlam, tādēļ svarīgi aplūkot arī Sēlijas ģerboņa blazonējumu — ģerboņa pareizu heraldisko aprakstīšanu, kas pakļauta virknei noteikumu un kas nodrošina spēju pēc apraksta rekonstruēt ģerboņa izskatu.¹² Izlasot Sēlijas ģerboņa lakonisko taču precīzo heraldisko aprakstu, acis iekrīt divi staltbrieža pozas apzīmējumi — “pretēji pagriezts” un “ejošs”. Tas, ka Sēlijas staltbriedis ir ejošs, respektīvi, ar vienu paceltu priekškāju, pasvītro to, ka tā ir vienīgā heraldiskā figūra latviešu vēsturisko zemju ģerboņu vidū, kas atrodas kustībā. Savukārt pretēji pagriezts šis zvērs ir tādēļ, ka heraldikā noklusējuma poza ir tiem ģerboņos attēlotajiem dzīvniekiem, kas attēloti ar skatu uz heraldiski labo pusi.¹³ Ja dzīvnieks skatās heraldiski pa kreisi, tad ģerboņa aprakstā tiek precizēts, ka tas ir “pretēji pagriezts”.

Vēsturiskās zemes Sēlijas un tās ģerboņa tiesiskā bāze

Svarīgi uzsvērt, ka pirmais normatīvais akts Latvijā, kurā oficiāli tiek pieminēta Sēlija un definēta tās kultūrvēsturiskā teritorija, ir Latviešu vēsturisko zemju likums, kas pieņemts ar mērķi veicināt latviešu vēsturisko zemju iedzīvotāju kopējo apziņu, identitāti, piederību Latvijai un arī garantēt kultūrvēsturiskās vides un kultūrtelpas saglabāšanu un ilgtspējīgu attīstību. Tas stājās spēkā 2021. gada 1. jūlijā. Likuma anotācijas 4. punktā Valsts prezidents E. Levits skaidro likuma pieņemšanas mērķi:

2. attēls. Pieci latviešu vēsturisko zemju ģerboņi. No kreisās: Kurzemes ģerbonis — sudraba laukā pretēji pagriezts sarkans lauvas; Latgales ģerbonis — zilā laukā pretēji pagriezts sudraba grifs ar tādu pašu zobenu labajā ķetnā; Vidzemes ģerbonis — sarkanā laukā sudraba grifs ar tādu pašu zobenu labajā ķetnā; Zemgales ģerbonis — zilā laukā sudraba alnis; Sēlijas ģerbonis — sarkanā laukā pretēji pagriezts ejošs sudraba staltbriedis¹⁵

“Lai sekmētu kopīgas valsts politikas tapšanu vietējo kopienu identitātes stiprināšanai un latviešu vēsturisko zemju kultūrvēsturiskās vides un kultūrtelpu saglabāšanai un ilgtspējīgai attīstībai, ierosināju pieņemt atsevišķu likumu, kas risinātu vietējo kopienu kultūrvēsturiskās identitātes un piederības jautājumus. Latviešu vēsturisko zemju likuma mērķis būtu noteikt latviešu vēsturisko zemju saskares līnijas, pēc iespējas definējot katras vietējās kopienas piederību noteiktai latviešu vēsturiskai zemei — Vidzemei, Latgalei, Kurzemei, Zemgalei un Sēlijai, kā arī paredzēt konkrētus valsts un pašvaldību uzdevumus šīs identitātes un piederības stiprināšanā. [...] Katrai latviešu vēsturiskajai zemei piederīgajai kopienai ir ne tikai tiesības, bet arī pienākums kopt un attīstīt savu kultūrvēsturisko vidi un kopējo identitāti, lai to saglabātu un nodotu nākamajām paaudzēm. Valstij un pašvaldībām jāsekmē labvēlīgi sociālekonomiskie apstākļi vietējo kopienu pastāvēšanai un izaugsmei, jo vietējās kopienas ikdienā uztur latviešu vēsturisko zemju un kultūrtelpu identitāti un kultūrvēsturisko vidi.”¹⁴

Interesanti, ka ar šo likumu Vidzeme, Latgale, Kurzeme, Zemgale un Sēlija tiek apzīmētas kā “latviešu vēsturiskās zemes”, iepretī Latvijas apgabaliem, vēsturiski etnogrāfiskiem apgabaliem, kultūrvēsturiskiem apgabaliem un kultūrvēsturiskiem reģio-

niem — apzīmējumiem, kas tika lietoti līdz šim. Savukārt 2023. gada 28. septembrī Saeimā trešajā un galīgajā lasījumā apstiprināti grozījumi Vidzemes, Latgales, Kurzemes un Zemgales ģerboņu likumā, nostiprinot latviešu vēsturiskās zemes Sēlijas jauno heraldisko identitāti.

Vēsturisko zemju identitāte un tās nākotne

Ģerboņi nav vienīgā vēsturisko zemju vizuālā identitāte, notiek aktīvs darbs arī pie veksiloloģiskā materiāla sakārtošanas. Šogad ir apstiprināti latviešu vēsturisko zemju karogi Latgalei un Zemgalei (tumši zils ar baltu svītru un tumši zaļš ar baltu svītru, valsts karoga proporcijās: 2:1:2). Tuvākajā nākotnē tas tiks izdarīts arī ar ilgu gadu sadzīvē lietoto Sēlijas sarkanbaltzaļo karogu. Tāpat būtu svarīgi saprast, kādi varētu būt Kurzemi un Vidzemi simbolizējoši karogi. Kad arī šis posms būs noslēdzies, svarīgi, lai šie simboli tiktu aktīvi lietoti ikdienā — latviešu vēsturisko zemju ģerboņus un karogus savas piederības uzsvēršanai var izmantot gan privātpersonas, gan arī valsts un pašvaldību iestādes. Ģerbonis ir patiesi dzīvs tikai tad, kad to aktīvi lieto, tādēļ svarīgi, lai ar šo ģerboni identificētos un lepotos sēļi arī nākamajās paaudzēs.

*Raksts ir recenzēts.
The article is peer-reviewed.*

Avoti un piezīmes

- ¹ Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums (1930), 82 (76), 6. lpp.
- ² Stradiņš, Jānis (1999). Zem sarkanbaltajā Sēlijas karoga — savas saknes no aizmūžiem meklējot. *Latvijas Vēstnesis*, 24 (16), 174-176. lpp.
- ³ Grozījumi Vidzemes, Latgales, Kurzemes un Zemgales ģerboņu likumā (2023). *Latvijas Vēstnesis*, 201, 17.10.
Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/op/2023/201.4> [sk. 23.10.2023.].
- ⁴ Sēlijas salas (2021). Sēlijas ģerboņa sabiedriskā apspriede. *YouTube*, 03.03. Pieejams: <https://youtu.be/fVFwWNpdynA?si=NX2ZsoDGvbY-3La7> [sk. 23.10.2023.].
- ⁵ Valsts prezidenta kanceleja (2023). Likumprojekta “Grozījumi Vidzemes, Latgales, Kurzemes un Zemgales ģerboņu likumā” anotācija. *Latvijas valsts prezidents*, 03.03.
Pieejams: <https://www.president.lv/lv/03042023-grozijumi-vidzemes-latgales-kurzemes-un-zemgales-gerbonu-likuma> [sk. 14.10.2023.].
- ⁶ Turpat.
- ⁷ Sims, Edgars (2023). Latviešu vēsturiskās zemes Sēlijas ģerbonis. *Nacionālā enciklopēdija*, 6.10. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/181439-Sēlijas-vēsturiskās-zemes-ģerbonis> [sk. 14.10.2023.].
- ⁸ Lancmanis, Imants (2003). Heraldikas materiāli Latvijas Nacionālās bibliotēkas Reto grāmatu un rokrakstu nodaļā. *Retumi*, 327 (94), 4. lpp.
- ⁹ Einhorn, Alexander. De Doctrina Et Ceremoniis Sinceri Cultus Diuini Ecclesiarum Ducatus Curlandiae, Semigalliaeque ... in Livonia: unter Herzog Gotthard hrsg. von Alexander Einhorn anno salutis 1570 (1572). *Stöckelmann & Gutterwitz*. S 2.
- ¹⁰ Henning, Salomon (1594). Liflendische und Churlendische Chronica (Scriptores rerum Livonicarum), vol. II.
- ¹¹ Lancmanis, Imants (2003). Heraldikas materiāli Latvijas Nacionālās bibliotēkas Reto grāmatu un rokrakstu nodaļā. 4. lpp.
- ¹² Lancmanis, Imants (2007). Heraldika. *Neputns*, 199. lpp.
- ¹³ Ģerbonī labā un kreisā puse tiek skatīta nevis no skatītāja, bet gan no iedomātā vairoga turētāja puses — bruņinieka labās vai kreisās rokas.
- ¹⁴ Valsts prezidenta kanceleja (2021). Likumprojekta “Latviešu vēsturisko zemju likums” anotācija. *Latvijas valsts prezidents*, 24.09. Pieejams: <https://www.president.lv/lv/24092021-likumprojekts-latviesu-vesturisko-zemju-likums> [sk. 14.10.2023.].
- ¹⁵ Latvijas vēsturisko zemju ģerboņa likums (2012). *Likumi.lv*, 22.03. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/246381-latviesu-vesturisko-zemju-gerbonu-likums>

Par autoru

Edgars Sims ieguvis maģistra grādu Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultātē, tur pabeidzis arī doktorantūras studijas un strādā pie promocijas darba, kurā pēta dzimtu ģerboņu attīstību Livonijā 13.–16. gadsimtā. E. Sims darbojas ne tikai ar teorētisko, bet arī ar praktisko heraldiku — viņš ir latviešu vēsturiskās zemes Sēlijas ģerboņa autors un viens no nedaudzajiem heraldikas speciālistiem valstī, kā arī aktīvi strādā pie Latvijas pašvaldību, organizāciju un dzimtu ģerboņu izveides.

About the Author

Edgars Sims has a Master's degree at the Faculty of History and Philosophy, University of Latvia, and is a PhD candidate working on his thesis "The Development of Personal Heraldry in Livonia, 13th–16th Centuries". Besides heraldic theory E. Sims also deals with practical heraldry — he is the author of the coat of arms of the historical land Sēlija (Selonia), and one of the few heraldic specialists in the country. He is also active in creating coats of arms for municipalities, organisations, and individuals.

THE HERALDIC IDENTITY OF SĒLIJA — A RED DEER

Edgars Sims

sims.edgar@gmail.com

Summary

Keywords: *Sēlija, coat of arms, heraldry, Latvian historical land*

Once Sēlija (Selonia) was incorporated into the regulatory framework of the country as the fifth historical land of Latvia, a necessity arose to create of a coat of arms of Sēlija, in order to create a unified heraldic ensemble of Latvian historical lands — along with Kurzeme, Vidzeme, Zemgale, and Latgale. This insight reveals the process behind the creation of the coat of arms of the historical land Sēlija — what historic symbols have been used in this coat of arms, what legal framework was necessary in order to create it, and what were the criteria that helped decide on what symbol would represent the new heraldic identity of the region.